

О. Гуцуляк,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права
Донецького національного університету імені Василя Стуса

ОБОВ'ЯЗКОВА ІМУНІЗАЦІЯ ЯК УМОВА ДОСТУПУ ДО ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ: ДИСКРИМІНАЦІЯ ЧИ ЗАКОНОДАВЧА ВИМОГА ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА?

Протягом останніх кількох років в українському суспільстві триває запекла суперечка між прихильниками та антагоністами вакцинації, спричинена низкою спроб різних органів влади України (від профільного Міністерства охорони здоров'я до Верховного Суду, від МОН до Верховної Ради України) вплинути на батьків, які принципово й категорично відмовляються від імунізації дітей шляхом щеплень, спираючись на «теорії всесвітнього зговору» щодо скорочення приросту (словами представників антивакцинаторського руху, «численності») населення шляхом вакцинації, а також занадто розтиражовані ЗМІ випадки тяжких ускладнень, нібито спричинених щепленнями.

Нині питання можливості й припустимості запровадження так званої обов'язкової вакцинації актуалізується у зв'язку з розглядом Верховною Радою України проекту Закону «Про систему громадського здоров'я» (реєстр. № 4142), який серед медико-санітарних вимог до умов виховання та навчання встановлює заборону відвідування закладів освіти й дитячих закладів оздоровлення та відпочинку дітям, які не отримали профілактичних щеплень згідно з календарем щеплень (без поважних причин). Передбачувано, що такі новели викликають дискусії стосовно їх конституційності та відповідності загальним принципам права щодо

найвищої цінності людини, верховенства права, рівності, справедливості, недискримінації тощо.

Питанням правового регулювання вакцинації (імунізації) приділяли увагу такі науковці, як О. Губанова, І. Демченко, Н. Дубицька, О. Кононенко, І. Кубарева, І. Сенюта, С. Стеценко, В. Стеценко. Ґрунтовний аналіз принципу заборони дискримінації та його кореляції з принципом рівності у зв'язку з європейськими стандартами здійснено в роботах С. Погребняка та С. Шевчука, визначенням стандарту принципу недискримінації за Європейською конвенцією займалась Г. Христова. Дискримінація у сфері освіти ставала предметом дослідження здебільшого в контексті інклюзивної освіти, гендерних розрізень, наукової діяльності духовних закладів освіти.

Метою статті є аналіз нормативно-правового регулювання обов'язкової імунізаційної профілактики як умови доступу до певних форм освіти.

У попередніх наукових працях авторки було обґрунтовано умовивід про конституційне визнання відсутності абсолютної свободи особистості, яка є членом суспільства та держави, адже завжди буде кореляція прав однієї людини з правами оточуючих, як індивідуальними, так і колективними. Отже, завжди треба розставляти пріоритети й знаходити баланс.

Також для отримання закону тотожності, а також відхилення зауважень

неюридичного змісту, адже медичні аспекти вакцинації не повинні бути предметом дискусії у правничому колі, варто у контексті дослідження як аксіому сприймати такі моменти.

1) Масова відмова від вакцинації (без поважних причин) визнається ВООЗ як одна з 10 найнебезпечніших загроз громадському здоров'ю [1].

2) Побічні прояви після імунізації трапляються, вони поділяються на серйозні та несерйозні, не завжди вони пов'язані з вакцинацією (відомий принцип ««після» не означає «внаслідок»») і виникають значно рідше, ніж анафілактичний шок внаслідок вживання арахісу чи укусу бджоли. Показники ризиків післявакцинальних ускладнень мізерні, і вони не йдуть у жодне порівняння з користю від щеплень, які дають змогу приборкати небезпечні інфекційні захворювання (які саме тому й називаються «вакциноконтрольованими»).

3) Будучи надпотужним інструментом профілактики захворюваності на важкі інфекційні хвороби, який рятує щонайменше 2–3 млн. життів щорічно, вакцини не є ефективними на 100%. Це означає, що навіть серед вакцинованих може лишитися щонайменше 1–5 відсотків людей, які не матимуть імунітету (внаслідок порушень транспортування і правил введення вакцин, особистої сприйнятливості організму, особливостей профіля ефективності вакцини тощо).

4) У будь-якому колективі буде певній відсоток осіб, які не можуть бути вакциновані з різних причин (стан здоров'я, імуносупресивна терапія, період новонародженості, відсутність вакцин тощо). Саме вони найбільше потребують захисту за рахунок колективного імунітету. З огляду на це важливо розуміти, що коли йдеться про хвороби, які передаються від людини до людини (антропонози), особливо якщо передача відбувається повітряно-крапельним шляхом, це аж ніяк не є персональною справою конкретної людини.

Одразу слід згадати закріплене Конституцією України право кожного на санітарно-епідемічне благополуччя та безпечне для здоров'я оточення. Вочевидь, масові безпідставні відмови від вакцинації ставлять названі права під загрозу, тому необхідно проаналізувати імунопрофілактику як умову доступу до певних форм освіти.

Цікаво, що хоча більшість європейських держав підтримує політику добровільної вакцинації, проте в Італії вакцинація дітей є обов'язковою умовою для відвідування закладів національної системи освіти. Батьки зобов'язані завчасно надавати довідку про щеплення або «медвідвід» (стаття 3 Декрету) [2]. Італійським батькам не дозволяється свідомо відмовлятися від вакцинації дітей.

Щодо українського законодавства, відповідно до частин першої, другої статті 15 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» [3], прийом дітей до виховних, навчальних, оздоровчих та інших дитячих закладів здійснюється за умови отримання в закладі охорони здоров'я довідки встановленої форми, яка видається за умови відсутності медичних протипоказань для перебування дитини у відповідному закладі, а також якщо дитині проведено профілактичні щеплення згідно з календарем щеплень. Отже, проведення профілактичних щеплень – це умова видачі довідки.

Дітям, які не отримали профілактичних щеплень згідно з календарем щеплень, відвідування дитячого закладу не дозволяється. За змістом зазначеної статті консилиум лікарів має право видати довідку про можливість відвідування дитиною закладу освіти без проведення щеплень у разі наявності в дитини медичних протипоказань для проведення вакцинації. Ця норма є імперативною, і за відсутності так званого медичного відводу від вакцинації дитині без проведення щеплень довідка не видається.

Той факт, що під дитячими закладами законодавець передбачав саме

заклади освіти, перш за все школи та дитячі садки, а також позашкільні та спеціалізовані заклади освіти, здається очевидним, отже, саме так має трактуватися під час правозастосування. Підтверджує це проект Закону «Про систему громадського здоров'я», який врахував цю термінологічну неузгодженість із сучасним законодавством про освіту.

Окрім термінологічних недосконалостей сучасної законодавчої бази, питання про недопущення нещеплених дітей у дитячі колективи стикається з проблемами відсутності певних механізмів його реалізації. Так, відповідно до пункту 6 Примірного положення про підготовку дітей на педіатричній дільниці до відвідування дошкільного та шкільного загальноосвітнього навчального закладу, затвердженого Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 29 листопада 2002 року № 434, питання відвідування дошкільного навчального закладу дитиною, батьки яких відмовилися від щеплень, вирішується лікарсько-консультативною комісією [4].

Питання діяльності лікарсько-консультативних комісії врегульовано Положенням про лікарсько-консультативну комісію, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2013 року № 917 [5]. Відповідно до цього Положення, лікарсько-консультативні комісії функціонують у закладах охорони здоров'я Міністерства охорони здоров'я Автономної Республіки Крим, структурних підрозділів з питань охорони здоров'я обласних, Київської та Севастопольської міських держадміністрацій.

Проблема полягає в тому, що ЛКК за своїм призначенням є рівнем оцінки працездатності, вони створені для проведення медико-соціальної експертизи хворих, що не досягли повноліття, а також потерпілих від нещасного випадку на виробництві дітей віком від 15 до 18 років, дітей

з інвалідністю задля встановлення ступеня обмеження життєдіяльності під час взаємодії із зовнішнім середовищем та часу настання інвалідності. Отже, комісії не призначені оцінювати здорових дітей або визначати, наскільки благополучною є сучасна епідситуація.

Водночас комісії у своїй роботі керуються Конституцією і законами України, актами Президента України та Кабінету Міністрів України, іншими нормативно-правовими актами (пункт 5). Висновки комісії обов'язкові для виконання органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, реабілітаційними установами, іншими підприємствами, установами та організаціями, в яких навчаються або перебувають діти (пункт 6). За наявних приписів підзаконних актів здається, що відсутність серед повноважень ЛКК надання висновку стосовно можливості відвідувати заклади освіти дитиною без щеплень не робить подібні висновки незаконними.

Як підтверджує судова практика, до функцій лікарсько-консультативної комісії, окрім іншого, може бути віднесено вирішення питання про відвідування навчальних закладів дітьми, які не отримали профілактичних щеплень, відповідним Положенням про лікарсько-консультативну комісію центру первинної медико-санітарної допомоги, що затверджене наказом директора комунального підприємства [6], тобто вирішення цього питання покладається на лікарсько-консультативну комісію, а не на заклад охорони здоров'я. При цьому лікарсько-консультативна комісія має право видати довідку про можливість відвідування дитиною шкільного закладу без проведення щеплень за наявності в дитини медичних протипоказань для проведення вакцинації. Такий підхід логічно узгоджується з цільовим призначенням ЛКК (обстеження дітей із певними відхиленнями або особливими потребами), а також із формулюванням самого Закону «Про

захист населення від інфекційних хвороб», частина перша статті 15 якого взагалі не передбачає видачу відповідних довідок дитині без проведення профілактичних щеплень і без медичного відводу від вакцинації.

Аналіз низки судових рішень демонструє, що, на превеликий жаль, стосовно таких нюансів судова практика України далека від принципу її єдності. Так, 22 травня 2017 року Білокуракинський районний суд Луганської області вирішив зобов'язати Комунальний заклад «Білокуракинський районний центр первинної медико-санітарної допомоги» надати дозвіл дітям відвідувати дитячі дошкільні навчальні заклади [7].

22 серпня 2019 року Шевченківський районний суд м. Запоріжжя погодився з доводами позивача про те, що лікарсько-консультативна комісія, надаючи оспорюваний висновок, вийшла за межі повноважень, які передбачені чинним законодавством, адже до повноважень ЛКК не віднесено надання висновків щодо можливості чи неможливості здорових дітей відвідувати навчальні заклади [8].

16 січня 2020 року Вінницький окружний адміністративний суд дійшов висновку, що під час розгляду звернення позивача у Комунального підприємства «Ладжинський міський центр первинної медико-санітарної допомоги Ладжинської міської ради» були відсутні будь-які правові підстави для видачі довідки з дозволом відвідувати навчальний заклад без проведення дитиною необхідних щеплень.

Отже, є три судових органи і три різних позиції:

- якщо ЛКК не навела підстав для заборони відвідування закладу нещепленою дитиною, центр первинної медико-санітарної допомоги зобов'язаний надати дозвіл;

- ЛКК взагалі не наділена законом правом надавати відповідні висновки стосовно здорових дітей;

- ЛКК розглядає питання допуску в заклади освіти дітей без щеплень

тільки за наявності у такої дитини медичного відводу.

Як відомо, недотримання принципу єдності судової практики ставить під загрозу принцип рівності всіх перед законом і судом та підриває довіру населення до судової системи. Органом, який має забезпечити єдність судової практики в Україні, повинен бути і є Верховний Суд, який мав сформулювати відповідні правові позиції. Це було зроблено 17 квітня 2019 року під час розгляду касаційної скарги стосовно зобов'язання не чинити перешкод у здобутті дошкільної освіти.

Верховний Суд визнав таке:

- дитина має гарантоване державою право на безоплатну дошкільну освіту в державних і комунальних закладах дошкільної освіти;

- батьки мають право вибирати одну з визначених форм здобуття їх дитиною дошкільної освіти;

- проте держава задля дотримання прав дитини на дошкільну освіту та забезпечення безпеки та здоров'я всіх дітей встановлює певні правила для реалізації такого права;

- завданням держави є забезпечення дотримання оптимального балансу між реалізацією права дитини на дошкільну освіту та інтересами інших дітей;

- вимога про обов'язкову вакцинацію населення проти особливо небезпечних хвороб з огляду на потребу охорони громадського здоров'я, а також здоров'я зацікавлених осіб є виправданою;

- у цьому питанні превалює принцип важливості суспільних інтересів над особистими, однак лише тоді, коли таке втручання має об'єктивні підстави, тобто було виправданим [9].

Також з мотивувальної частини стає зрозумілим, що Верховний Суд допускає тимчасове обмеження права на освіту у дошкільному навчальному закладі з огляду на суспільні інтереси до проведення щеплень або отримання позитивного висновку лікарсько-консультативної комісії.

Одразу варто відповісти на заперечення противників вакцинації, що Україна не є країною загального права, де джерелом права виступають прецеденти. По-перше, сучасні правові системи розвиваються шляхом конвергенції, наближення одна до одної, і прецедентне право впевнено вплітається у правову матерію нашої держави (концепція «усталеної судової практики», визнання джерелами права рішень ЄСПЛ тощо). По-друге, Законом України «Про судоустрій і статус суддів» Верховний Суд наділений повноваженням забезпечувати сталість та єдність судової практики й однакове застосування норм права судами різних спеціалізацій у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом. Висновки щодо застосування норм права, викладені у постановках Верховного Суду, є обов'язковими для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права, зокрема вони враховуються іншими судами під час застосування таких норм права (ст. 13, 36) [10].

Повертаючись до предмета дослідження, наголошуємо на тому, що за заборони нещепленим дітям відвідувати заклади освіти йдеться про обмеження права на отримання освіти саме у закладі освіти, загалом право на освіту таким чином не порушується. Чи так це насправді, варто з'ясувати.

Стаття 53 Конституції України проголошує право кожного на освіту. Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах.

Офіційне тлумачення цього положення було надане в Рішенні Конституційного Суду від 4 березня 2004 року № 5-рп/2004. Отже, Суд вважає, що доступність освіти за конституційно-правовим смислом необхідно розуміти так, що нікому

не може бути відмовлено у праві на освіту, тому держава має створити можливості реалізувати це право [11].

Саме по собі формулювання норм-декларацій та норм-принципів стосовно права кожного на освіту та гарантування державою доступу до освіти імпліцитно припускає виключення із загального правила, бо здебільшого такі спеціалізовані норми права покликані чинити позитивний вплив на правосвідомість громадян, фіксувати намір держави сприяти досягненню передбаченої мети, але при цьому є фіктивно-декларативними, бо мета часто є утопічною, недосягнутою (як, наприклад, положення статті 48 Конституції України про право кожного на достатній життєвий рівень).

Такі правові норми спрямовані на субсидіарне впорядкування суспільних відносин, характеризуються підвищеним ступенем загальності порівняно з іншими юридичними нормами та реалізуються опосередковано, тобто через функціональні зв'язки з основними (правоустановчими та правоохоронними) правовими нормами [12, с. 135].

Конституційні положення про право на освіту деталізуються у низці спеціальних законів. Закон України «Про освіту» у статті 3 визначає, що право особи на освіту може реалізуватися шляхом її здобуття у різних формах. Це право не може бути обмежене законом, проте закон може встановлювати особливі умови доступу до певного рівня освіти, спеціальності (професії) [13].

З огляду на ці нормативні приписи абсолютно обґрунтованим здається твердження О. Круглової про те, що «необхідно відрізнити випадки обмеження прав людини від юридичного факту як підстави виникнення тих чи інших правовідносин. У випадку, коли має місце необхідність проведення щеплення як передумови допуску до роботи чи навчання, йдеться про

юридичний факт, існування якого є необхідним для виникнення відповідних правовідносин, зокрема щодо реалізації права особи на працю або освіту» [14, с. 541].

У цьому контексті доречно проаналізувати ще один аргумент, на якому ґрунтується впевненість противників вакцинації щодо права нещеплених дітей відвідувати заклади освіти. Йдеться про вимогу недискримінації в галузі освіти, встановлену Конвенцією про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти від 14 грудня 1960 року. Згідно зі статтею 1 цього документа, «у цій Конвенції вираз «дискримінація» охоплює будь-яке розрізнення, виняток, обмеження або перевагу за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного або соціального походження, економічного становища або народження, яке має на меті або наслідком знищення або порушення рівності відносин в галузі освіти, зокрема а) закриття для будь-якої особи або групи осіб доступу до освіти будь-якого ступеня або типу» [15]. Дуже важливим здається формулювання цього пункту, адже заборонено закриття доступу до певного ступеня або типу освіти, а не форми, хоча згадка про форми освіти у цьому документі міститься. Так, у статті IV проголошено обов'язок держав-учасниць «зробити середню освіту в різних її формах загальним надбанням і забезпечити її загальнодоступність».

Окрім цього, існує внутрішньодержавний Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», який також містить дефініцію дискримінації: «дискримінація – ситуація, за якої особа та/або група осіб за їх ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовними або іншими ознаками, які були, є та можуть бути дійсними

або припущеними, зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами в будь-якій формі, встановленій цим Законом, крім випадків, коли таке обмеження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними» (стаття 1). Водночас стаття 6 прямо визначає, що «не вважаються дискримінацією особливі вимоги, передбачені законом, щодо реалізації окремих прав осіб» [16].

«Класичне» розуміння принципу рівності в міжнародному праві було сформульовано в окремій думці судді Танака у справі Південно-Східної Африки, яка слухалась Міжнародним судом справедливості ООН (1966 рік): «Принцип рівності перед законом не означає <...> абсолютної рівності, а саме рівного ставлення до осіб, незважаючи на індивідуальні, конкретні обставини, але це означає <...> відносин рівно до рівного та нерівно до нерівного <...> Різне ставлення до нерівних питань з огляду на їх нерівність, не тільки дозволено, але й вимагається» [17, с. 18].

Аналіз позицій Європейського суду дав змогу Г. Христовій виокремити стандарт принципу недискримінації, який полягає в тому, що для встановлення порушення цього принципу необхідно довести наявність таких трьох елементів: державний захід, дія чи бездіяльність, які оскаржуються, підпадають під сферу дії іншого матеріального положення Європейської конвенції (стаття 14) або стосуються будь-якого передбаченого національним законом права (стаття 1 Протоколу № 12 до цієї Конвенції); наявність розрізнення у поводженні порівняно з іншими особами, які знаходяться в аналогічному або подібному становищі («тест на порівнюваність», англ. *comparability test*); цей елемент вимагає доведення, що підставою для розрізнення є особиста характеристика (якість) або статус

заявника, які належать до заборонених підстав дискримінації (стать, вік, раса, мова, релігія тощо); таке розрізнення не є виправданим, тобто принцип рівності порушений, якщо відсутнє «розумне та об'єктивне» виправдання розрізнення («тест на виправданість», англ. *justification test*). Наявність такого виправдання має оцінюватися з огляду на цілі та вплив заходу, що розглядається, з урахуванням принципів, що панують у демократичних суспільствах, передусім принципу пропорційності («тест на пропорційність», англ. *proportionality test*) [18, с. 15–16].

Отже, дискримінація пов'язується з відмінністю у поводженні, коли така відмінність не переслідує легітимну мету й не забезпечує розумну пропорційність ужитих заходів і поставленої мети.

У численних прецедентах ЄСПЛ поняття дискримінації дістало чіткого «дуального» тлумачення як різне поводження без будь-якого об'єктивного і розумного виправдання щодо осіб, які перебувають у відносно схожих ситуаціях, а також як однакове поводження з особами, що перебувають в абсолютно різних ситуаціях. Такий підхід, як стверджує О. Панкевич, не є власним винаходом Суду, а являє собою певну формалізацію філософсько-правових положень, висловлюваних ще Аристотелем у його «Нікомаховій етиці» [19, с. 28].

Отже, вкотре варто наголосити на тому, що наявність щеплень у дитини є умовою доступу до отримання освіти у закладах освіти, особливою вимогою щодо реалізації права на отримання освіти саме у такій формі (очно, у дитячому колективі), а не порушенням права на освіту дискримінацією.

Ще одним аргументом на користь цього є той факт, що, згідно із Законом «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», Уповноважений Верховної Ради України з прав людини у рамках здійснення парламентського контролю за дотриманням конституційних прав і свобод

людини та громадянина та захистом прав кожного на території України і в межах її юрисдикції запобігає будь-яким формам дискримінації та вживає заходів щодо протидії дискримінації (стаття 10). Варто нагадати, що саме Валерія Лутковська свого часу, будучи омбудсменом, зверталася до в. о. міністра охорони здоров'я У. Супрун із закликами популяризації імунопрофілактики та необхідністю узгодження норм Закону «Про захист населення від інфекційних хвороб» задля можливості недопущення нещеплених від кору дітей до шкіл в розпал епідемії кору у 2018 році (за повідомленнями прес-служби Уповноваженого ВР з прав людини). Отже, як посадова особа, спеціально призначена виявляти та попереджати дискримінацію, Уповноважений ВР з прав людини у вимогах законодавства щодо недопущення до закладів освіти нещеплених дітей дискримінації не виявила.

Заперечення обов'язку проходження профілактичних щеплень, що уможливило реалізацію права на освіту в будь-якій формі на вибір батьків, схоже на відмову від законодавчого порядку отримання права на управління транспортним засобом як такого, що порушує право власності. Кожен може мати у власності автомобіль, придбати чи отримати у спадок, дар, може володіти й розпоряджатися ним (продати, здати в оренду чи безоплатне користування), проте правомочність користування авто залежить від наявності в особи водійського посвідчення. Для його отримання треба пройти навчання в автошколі, скласти іспит у сервісному центрі МВС, отримати медичну довідку, витратити час та певну суму коштів, зокрема згідно з переліком платних послуг, що надаються МВС. Однак без цього права керувати навіть власним авто особа не матиме, бо автомобіль є джерелом підвищеної небезпеки, невмілий водій обов'язково створить аварійну ситуацію на дорозі, потенційно небезпечну для інших учасників дорожнього руху.

Отже, право керування транспортним засобом уможливується за наявності водійського посвідчення, як і можливість реалізовувати право на освіту в очній формі за наявності довідки про щеплення. Також завжди треба пам'ятати класифікацію прав людини й віддавати собі звіт, що право на освіту як право соціально-економічне завжди «програватиме» невідчужуваному особистому праву на здоров'я та безпечне оточення. Тим більше, як було продемонстровано, тут, скоріше, йдеться про обмеження навіть не права на освіту, а можливості батьків вибрати будь-яку форму навчання, оскільки вона корелює з обов'язком не створювати загроз громадському здоров'ю.

Ще один з нюансів, який намагаються використовувати противники вакцинації під час вступу до закладів освіти, — це ствердження про незаконність вимагання довідок про щеплення. Так, на своєму сайті громадська організація «Вакцинація: вільний вибір» містить алгоритм дій для батьків невакцинованих дітей [20], у якому йдеться, що, згідно з Роз'ясненням МОЗ від 24 квітня 2018 року № ІІІ-01/123, «для відвідування закладу дошкільної освіти батькам дитини віком до 6 років достатньо надати довідку від лікаря-педіатра або сімейного лікаря закладу охорони здоров'я, у якому спостерігається дитина. У довідці зазначається прізвище, ім'я, по батькові, дата народження, місце проживання дитини; факт того, що дитина здорова та може відвідувати заклад дошкільної освіти». Отже, довідка про щеплення у переліку не зазначена.

Однак тут знову (як із заміною квантора існування на квантор плуральності у судженнях про поствакцинальні ускладнення) можна побачити вирвані з контексту фрази, які противники вакцинації намагаються використовувати на свою користь. У цьому разі словосполучення «достатньо надати» означає, що

дитина не потребує огляду вузьких спеціалістів та додаткових обстежень для вступу до закладів дошкільної освіти та загальноосвітніх навчальних закладів, достатньо огляду педіатра або сімейного лікаря [21]. Це не стосується довідок про щеплення, адже вже в наступному абзаці аналізованого документа йдеться про те, що довідка про проведені щеплення, зазначені у формі 063/о, дає змогу медичним працівникам освітніх закладів бути ознайомленими з наявністю або відсутністю щеплень у конкретної дитини.

Наказом МОЗ України від 10 січня 2006 року № 1 (zareestrovаний у Міністерстві юстиції України 8 червня 2006 року за № 686/12560) затверджено форму первинної облікової документації № 063/о «Карта профілактичних щеплень», яка містить необхідну інформацію про проведення вакцинації чи ревакцинації, а також здійснення туберкулінових проб. Згідно з цим Наказом, форму № 063/о заповнюють відповідальні особи закладів охорони здоров'я незалежно від підпорядкування та форм власності та ведуть в амбулаторно-поліклінічних, виховних і навчальних закладах [22]. Як зазначено у згаданих вище роз'ясненнях МОЗ України, довідка про проведені щеплення, наведені у формі № 063/о, дає змогу медичним працівникам освітніх закладів бути ознайомленими з наявністю чи відсутністю щеплень у конкретної дитини.

Отже, ця інформація не є таємною, і нормативно визначена можливість її бути доступною закладам освіти.

Переконалися в тому, що інформація про щеплення не становить так звану медичну таємницю, дає змогу також стаття 39-1 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» [23]. Пацієнт має право на таємницю про стан свого здоров'я, факт звернення за медичною допомогою, діагноз, а також про відомості, одержані під час його медичного обстеження. Заборона-

ється вимагати та надавати за місцем роботи або навчання інформацію про діагноз та методи лікування пацієнта.

Очевидно, інформація про щеплення не підпадає під дію цієї статті. Це підтверджує Міністерство охорони здоров'я України на своєму офіційному сайті, зазначаючи, що «МОЗ скасував «Медичну карту дитини» (форма № 026/о), яка раніше зберігалась у школах та дитсадках: дані про стан здоров'я дитини не можуть бути відкритими і зберігатись поза межами медзакладу. Отже, дані про стан здоров'я дитини можуть міститися виключно у «Історії розвитку дитини № ____» (Форма № 112/о) – медичній картці, яка зберігається у закладі охорони здоров'я» [24]. Таким чином, дані, зазначені у формі № 063/о, не є інформацією про стан здоров'я дитини, отже, не охоплюються правом на таємницю про стан здоров'я.

Незважаючи на відстоювання стратегії забезпечення масової вакцинації, авторка прагне дотримуватися об'єктивності й неупередженості, тому задля справедливості варто зазначити таке:

- відповідно до листа-роз'яснення МОЗ, інших довідок, крім зазначених вище, заклади дошкільної та шкільної освіти не мають права вимагати;

- у переліку документів, які треба подавати відповідно до Порядку зарахування, відрахування та переведення учнів до державних та комунальних закладів освіти для здобуття повної загальної середньої освіти (пункт 4) [25], довідка про щеплення відсутня.

Це означає, що механізм вступу такої: Центр первинної медико-санітарної допомоги на підставі відомостей про стан здоров'я, вакцинацію та підстави «медвідводу» видає довідку про дозвіл чи заборону відвідувати заклад освіти або передає питання на вирішення ЛКК. Керівники закладів освіти довідку про щеплення вимагати не можуть, презюмується, що у разі позитивного рішення медичного закладу дитина щеплена.

Підсумовуючи усе вищесказане, зазначаємо, що масова відмова від вакцинації є однією з 10 глобальних загроз громадському здоров'ю. Незважаючи на очевидну потребу сучасності мінімізувати кількість нещеплених осіб, міжнародні договори та внутрішнє законодавство України не передбачають суцільної примусової імунізації (вакцинації). Проте виправданним і припустимим є підхід, який ставить у залежність від наявності щеплень можливість відвідування дітьми закладів освіти.

За результатами дослідження було зроблено спробу довести, що заборона відвідування закладів освіти й дитячих закладів оздоровлення та відпочинку дітям, які не отримали профілактичних щеплень згідно з календарем щеплень, не може вважатися дискримінацією (а є особливою вимогою, передбаченою законом, щодо реалізації права на освіту), адже, по-перше, право на освіту та його доступність не порушується з огляду на наявність різних форм отримання освіти; по-друге, це правило не проходить «тест на порівнюваність», адже підставою для розрізнення не є особиста характеристика (якість) або статус заявника, які належать до заборонених підстав дискримінації (стать, вік, раса, мова, релігія тощо); по-третє, виконується «тест на виправданість», адже принцип рівності не порушений, коли існує «розумне та об'єктивне» виправдання розрізнення згідно з «тестом на пропорційність», тобто розумним балансом приватних і публічних інтересів.

Також було доведено, що карта профілактичних щеплень не є лікарською таємницею і доступна медичним працівникам освітніх закладів. З огляду на це пропонується не лише вдосконалити превентивні засоби щодо недопущення дітей без щеплень до закладів освіти, але й передбачити можливість переведення на іншу форму навчання або відрахування таких осіб, якщо інформація про відсутність щеплень стане

відомою після зарахування (наприклад, якщо з'ясується, що довідка була фальсифікованою). З огляду на численність нещеплених дітей варто розробити поступові механізми впровадження нових правил щодо забезпечення громадського здоров'я, а саме на першому етапі встановити хоча би безкомпромісне правило про заборону відвідувати навчальні заняття дітям без щеплень за умови неблагополучної епідемічної ситуації у відповідному регіоні.

У статті обґрунтовано необхідність встановлення балансу між індивідуальним правом (інтересом) особи відмовитися від імунопрофілактики шляхом щеплень та загальним правом (інтересом) суспільства, інших осіб на санітарно-епідемічне благополуччя.

Автор демонструє, що в контексті права на санітарно-епідемічне благополуччя варто розглянути імунопрофілактику як умову доступу до певних форм освіти. Доведено, що заборона відвідування закладів освіти і дитячих закладів оздоровлення та відпочинку дітям, які не отримали профілактичних щеплень згідно з календарем щеплень, не може вважатися дискримінацією, а є особливою вимогою, передбаченою законом, щодо реалізації права на освіту. Такий висновок зроблено, по-перше, завдяки з'ясуванню, що право на освіту та його доступність не порушується з огляду на наявність різних форм отримання освіти; по-друге, з огляду на «тест на порівнюваність» (*comparability test*), «тест на виправданість» (*justification test*), «тест на пропорційність» (*proportionality test*). Також було доведено, що карта профілактичних щеплень не є лікарською таємницею і доступна медичним працівникам освітніх закладів.

Запропоновано оновити законодавство у сфері громадського

здоров'я, зокрема обґрунтовано необхідність уточнення нормативної вимоги надати інформацію про проведення щеплень як умови вступу до закладів освіти через недосконалість сучасної нормативно-правової регламентації зазначеного правила та задля забезпечення «колективного імунітету» як засобу превенції поширення інфекційних захворювань у дитячих колективах, отже, захисту дітей з реальними медичним протипоказаннями до вакцинації.

Ключові слова: імунізація, обов'язкова вакцинація, громадське здоров'я, право на освіту, дискримінація.

Hutsuliak O. Mandatory immunization as a condition of access to educational institutions: discrimination or a legal requirement to exercise the right?

This paper grounds the need to establish a balance between the individual right (interest) of a person to refuse immunoprophylaxis through vaccinations and the general right (interest) of society and other persons who have been vaccinated (in particular before sending children to school) to safety.

The concept of the right to sanitary and epidemiological welfare makes possible the model when immunoprophylaxis can be considered as a condition for access to certain forms of education. It has been proven that the ban on visiting educational and children's health and recreation facilities for children who have not received preventive vaccinations according to the vaccination calendar cannot be considered discrimination, but is a special requirement provided by law for exercising the right to education. This conclusion is made, first, by clarifying that the right to education and its accessibility are not violated, given the existence of various forms of education; secondly,

in view of the “comparability test”, the “justification test”, the “proportionality test”. It has also been proven that the preventive vaccination card is not a medical secret and is available to medical staff of educational institutions.

It is proposed to update the legislation in the field of public health. In particular, the paper justifies the need to clarify the regulatory requirement to provide information on vaccinations as a condition of admission to educational institutions in connection with the imperfections of the current legal regulation of this matter, as well as to ensure “collective immunity” as a means of preventing the spread of infectious diseases in children, and therefore protect those children with evident medical contraindications to vaccination.

Key words: immunization, compulsory vaccination, public health, right to education, discrimination.

Література

1. Ten threats to global health in 2019. The World Health Organization (WHO). URL: <https://www.who.int/vietnam/news/feature-stories/detail/ten-threats-to-global-health-in-2019> (дата звернення: 02.12.2020).
2. Ministero della salute della Repubblica italiana URL: <http://www.salute.gov.it/portale/vaccinazioni/dettaglioContenutiVaccinazioni.jsp?lingua=italiano&id=4824&area=vaccinazioni&menu=vuoto> (дата звернення: 30.11.2020).
3. Про захист населення від інфекційних хвороб : Закон України від 6 квітня 2000 року. Відомості Верховної Ради України. 2000. № 29. Ст. 228.
4. Про удосконалення амбулаторно-поліклінічної допомоги дітям в Україні : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 29 листопада 2002 року № 434. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/card/v0434282-02> (дата звернення: 08.12.2020).
5. Деякі питання встановлення лікарсько-консультативними комісіями інвалідності дітям : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2013 року № 917. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/917-2013-%D0%BF#Text> (дата звернення: 02.12.2020).
6. Рішення Вінницького окружного адміністративного суду від 16 січня 2020 року. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/87119982> (дата звернення: 02.12.2020).
7. Рішення Білокуракинського районного суду Луганської області від 22 травня 2017 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/67052643> (дата звернення: 02.12.2020).
8. Рішення Шевченківського районного суду м. Запоріжжя від 22 серпня 2019 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84074859> (дата звернення: 02.12.2020).
9. Постанова Верховного Суду від 17 квітня 2019 року у справі № 682/1692/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81652333> (дата звернення: 01.12.2020).
10. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 2 червня 2016 року. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 31. Ст. 545.
11. Рішення Конституційного Суду від 4 березня 2004 року № 5-рп/2004. Офіційний вісник України. 2004. № 11. Ст. 674.
12. Кривицький Ю. Спеціалізовані норми права в механізмі правового регулювання : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01. Київ, 2010. 260 с.
13. Про освіту : Закон України від 5 вересня 2017 року. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 38–39. Ст. 380.
14. Круглова О. Обов'язкова вакцинація: порушення особистих немайнових прав фізичної особи. Форум права. 2011. № 1. С. 537–541.
15. Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти від 14 грудня 1960 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_174#Text (дата звернення: 10.12.2020).
16. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні : Закон України від 6 вересня 2012 року. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 32. Ст. 413.
17. Non-Discrimination in International Law. A Handbook for Practitioners. Interights. The international centre for the Legal Protection of Human rights. London, 2011. 260 p.

18. Христова Г. Позитивні обов'язки держави у сфері протидії дискримінації. Вісник Національної академії правових наук України. 2013. № 4. С. 11–20.

19. Панкевич О. Заборона дискримінації: деякі загальнотеоретичні й філософсько-правові аспекти інтерпретації (за матеріалами практики Європейського суду з прав людини). Вісник Національної академії правових наук України. 2014. № 3. С. 20–31.

20. Вступ до садочки / Всеукраїнська громадська організація «Вакцинація: вільний вибір». URL: <http://vvv.org.ua/vstup-do-sadochki> (дата звернення: 02.12.2020).

21. Роз'яснення Міністерства охорони здоров'я України від 24 квітня 2010 року № 111-01/123 URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8/2018/04/23/mon-25-04-18.pdf> (дата звернення: 02.12.2020).

22. Про затвердження Форм первинної облікової документації з інфекційної, дерматовенерологічної, онкологічної захворюваності та інструкцій щодо їх заповне-

ння : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 10 січня 2006 року № 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-06#Text> (дата звернення: 02.12.2020).

23. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листопада 1992 року. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 4. Ст. 19.

24. МОЗ надало МОН нове роз'яснення про те, яка медична довідка потрібна для зарахування дитини в дитсадок. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/roz-nadalo-minosviti-nove-rozuyasnennya-pro-te-yaka-medichna-dovidka-potribna-dlya-zarakhuvannya-ditini-v-ditsadok> (дата звернення: 02.12.2020).

25. Порядок зарахування, відрахування та переведення учнів до державних та комунальних закладів освіти для здобуття повної загальної середньої освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 16 квітня 2018 року № 367. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8/2018/05/10/1_nakaz_367.pdf (дата звернення: 02.12.2020).

